

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

APRIL 3 • 2014

**Biskopsbrakteaten – vad kan den berätta
om tiden kring sekelskiftet 1200?**

**Ännu en svealändsk penning med kungsörn funnen
Bevis på deltagande i Smålands privatbank år 1847**

Pris 30 kr

MYNTAUKTIONER
I SVERIGE AB

AUKTION 11 - Anders Stams polletter

17 maj 2014

Möckelsnäs herrgård - Älmhult

Välkommen till en speciell
auktionshelg i
natursköna
Småland!

Katalogen beställs genom insättning av 90 kr till bg 399-0090.

Myntauktioner i Sverige AB
Banérgatan 17 - 115 22 Stockholm
E-mail: info@myntauktioner.se - Telefon: 08-410 465 65
www.myntauktioner.se

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

KANSLI OCH REDAKTION

Banérgatan 17 n b
11522 Stockholm
Tel. 08 - 667 55 98
Måndagar
kl. 10 - 12 och 13 - 16
Fax 08 - 667 07 71
info@numismatik.se

Plusgiro 150007 - 3
Bankgiro 219 - 0502
Svenska Handelsbanken

CHEFREDAKTÖR OCH ANSVARIG UTGIVARE

Monica Golabiewski Lannby
monica@numismatik.se

PRENUMERATION

200 kr / år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt
Kom ihåg att
meddela adressändring!

SNT trycks med bidrag från
*Gunnar Ekströms stiftelse för
numismatisk forskning* samt
*Sven Svenssons stiftelse för
numismatik*.

Redaktionen ansvar inte
för ej beställt material.
Texter och bilder i SNT
lagras elektroniskt och
publiceras som pdf på
SNF:s och KMK:s hemsidor.

Den som sänder material till SNT med-
ger elektronisk lagring / publicering.

TRYCK

Kaigan

ISSN 0283-071X

VÅREN 2014

Föreningens aktiviteter

APRIL

23 FÖRENINGSKVÄLL
Plats Banérgatan 17
18.00 Föredrag av Rolf Sandström: *Från
byteshandel till euro*. En bred berättelse
om betalningsmedlens utveckling genom
tiderna. Föreningen bjuder på enklare
förtäring.

Föreningskväll
23/4

MAJ

3-4 SNF:s årsmöte i Lund.
I samband med årsmötet hålls också en mindre auktion.
Se hela programmet på sidan 43 i SNT 2014:2.
En stadgeändring kommer att föreslås, se sidan 67 i detta nummer.

28 FÖRENINGSKVÄLL

Plats Banérgatan 17
18.00 Föredrag av Theodor Hassel: *Myntningen i det gamla Göteborg 1609-
1611*. Efter en allmän historisk inledning om staden berättar Hassel om
myntförordningarna och vilka valörer som sedan blev präglade. Det
finns väldigt många varianter av 1-ören och ett antal beskrivs på ett
övergripande sätt. Föreningen bjuder på enklare förtäring.

SNT FINNS PÅ FACEBOOK

Kungl. Myntkabinettets verksamhet

KUNGL. MYNTKABINETTET

En helt ny permanent utställning har öppnat – *Entreprenörskapande. Ingenting är
enkelt men allt är möjligt* – och ersätter den gamla utställningen Rikets finanser, som
nu har rivits. Den nya bygger på en annorlunda utställningsidé, särskilt riktad till
skolans högstadium och gymnasiet: www.flippatmuseum.se

Under sommaren visas i Flygelsalen en nostalgisk utställning om sparbössor. Den
står från cirka 18 juni till 15 augusti.

KMK FINNS PÅ FACEBOOK OCH TWITTER

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Adress: Banérgatan 17 n b, Stockholm. T-bana Karlaplan; buss 4, 44
Kansli: måndagar kl. 10 – 12, 13 – 16
Stängt: midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna
www.numismatik.se

KUNGL. MYNTKABINETTET

Adress: Slottsbacken 6, Stockholm. T-bana Gamla stan; buss 2, 43, 55, 59, 76
Utställningar: måndag – söndag kl. 10 – 16
Numismatiska boksamlingen: torsdag kl. 13 – 16
www.myntkabinettet.se

TUMBA BRUKSMUSEUM

Adress: Sven Palmes väg 2, Tumba. Pendeltåg Tumba; buss 725
Utställningar: sept. – april, lörd. – sönd.; maj – aug. tisd. – sönd. kl. 11 – 16
www.tumbabruksmuseum.se

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

presenteras även på Svenska Numismatiska Föreningens och Kungl. Myntkabinettets hemsidor:
www.numismatik.se – www.myntkabinettet.se

Den tryckta tidskriften kommer ut första veckan i februari – maj, september – december.
På hemsidorna kan man sedan ta del av SNT i lågupplöst pdf-format.

1/12 sida
47 x 50
mm
250 kr

1/8 sida
72 x 50
mm
350 kr

1/6 sida
47 x 105
mm
400 kr

1/4 sida
72 x 105
mm
600 kr

1/2 sida
151 x 105
mm
1 200 kr

Helsida
151 x 214 mm
2 000 kr
2:a och 3:e
omslagssidan
2 500 kr
4:e omslagssidan
5 000 kr

SNT har låga annonspriser även 2014

Annonsen på årsbasis får dessutom 20 % rabatt!

Behöver du professionell formgivare till din annons?

Kontakta: annons@numismatik.se

Annonsstopp senast den 1:a i månaden före utgivning

Radannonser: enskilda SNF-medlemmar erbjuds gratis annons med högst tre rader
att köpa, sälja eller byta samlarobjekt

Annonsen som inte är förenliga med SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs

Innehåll SNT 3 • 2014

ARTIKLAR OCH NOTISER

	SID.
Biskopsbrakteaten. Vad kan den berätta om tiden kring sekelskiftet 1200?	53-57
Ännu en svealändsk kungsoörn funnen!	57
Bevis på deltagande i Smålands privatbank år 1847	58-59
Myntpolletter genom tiderna hos Göteborgs Numismatiska Förening	62
Årsberättelse för år 2013 avgiven av styrelsen för Svenska Numismatiska Föreningen	63-67
Styrelsen för SNF kommer vid årsmötet 2014 att föreslå följande stadgeändring	67
Örestal – ett pedagogiskt undervisningsgrepp	68

FASTA RUBRIKER

Auktioner & Mässor	57
Nytt om böcker. <i>Litet lexikon över Sveriges regenter</i>	59
Personalia. Sederexpert ur tiden, Sune Persson 1938-2014	60
Frågespalten. <i>Ut fulmen</i> – fortfarande en gåta	61
Frågespalten. Nödsedlar?	61
Lokala numismatiska föreningar och myntklubbar i SNF	67

OMSLAG

Under gudstjänsten används ett *missale* – en mässbok med böner och sånger. Varje sockenkyrka hade sitt eget missale men få av våra tidigaste sådana har bevarats till våra dagar. Ett av dem är Skaramissalet, som dessutom är Sveriges äldsta bok. Mässboken beställdes till invigningen av Skara domkyrka omkring år 1150. Men av missalets ursprungliga 600 sidor återstår i dag endast 88. I år firas Skara stifts tusenårsjubileum. Endast inom Skara stift har de medeltida penningar som visar ett biskopshuvud med mitra och herdestav påträffats i jorden, en av dem i själva staden. Läs mer om biskopsmynten på sidorna 53-57.

ILLUSTRATION: EMMELIE GOLABIEWSKI. FOTO MYNTTET (SHM-KMK 25590): GABRIEL HILDEBRAND.

Biskopsbrakteaten

Vad kan den berätta om tiden kring sekelskiftet 1200?

Av Monica Golabiewski Lannby

När Hans Hildebrand gav ut sin bok *Mynt från Sveriges medeltid* i slutet av 1800-talet kände han ännu inte till att det existerade en brakteatpräglad penning som visar ett biskopshuvud. I alla fall framgår det inte i nämnda skrift. Men ett sådant mynt befann sig redan då i Kungl. Myntkabinetets samlingar, nämligen bland andra dittills okända medeltidsmynt. Där emot nämner Hildebrand ett annat biskopsmynt, det med en hand som håller en kräkla.

Sedan dess har några enstaka mynt med detta inte bara för numismatiken intresseväckande bildmotiv påträffats, men dessutom ett större depåfynd innehållande ett flertal biskopsmynt. Biskopsmyntningen är oerhört intressant ur såväl numismatisk, ekonomisk-historisk som politisk synvinkel.

Fynd

År 1739, 1 ex. Fig. 1. Depåfynd. Inv.nr SHM-KMK 102 och 115. Det inledningsvis nämnda mynt som låg i Myntkabinetets samlingar bland okända medeltidsmynt är sannolikt just det som för länge sedan hittades av en liten flicka i *Kockhem, Skånings-Åsaka socken* "strax bredvid Skara stad" i *Västergötland*. Där hade hon den 14 juli 1739 funnit en stor mängd silvermynt (så många som omkring 4000) och andra föremål i ett uppkastat dike. Fadern, den fattige bonden Jonas Nilsson boende i Kockhem, anmälde genast fyndet.

Sjuttion mynt skickades samma år till Antikvitetsarkivet i Stockholm. Övriga mynt tillsammans med resten av fyndet inkom med budbärare året därpå. Det var den antikvitetsintresserade landshövdingen i Skaraborgs

län, Gabriel Falkenberg, som såg till att få in hela fyndet för dokumentation och prövning för inlösen.

Det skulle dröja ett par år innan ärendet äntligen avslutades. Flickans far, bonden Jonas Nilsson, hade varit otålig om att få antingen en hittelön eller mynten tillbaka. Familjen var alldeles utblottad efter att ha förlorat kreatur och att skörden hade slagit fel. Dessutom ansåg Antikvitetsarkivet att det hade dröjt oförsvarligt länge innan han fick besked om inlösen-summa. Man hade också en tanke om att andra upphittare skulle uppmuntras att visa upp sina fynd. Det verkar som om allt detta sammantaget var anledningen till att Jonas Nilsson och hans lilla dotter fick behålla så gott som hela fyndet utom några utvalda mynt, "de renaste och tydligaste", drygt hundra stycken.

Det var antikvitetsarkivets Johan Helin som förtecknade alla mynten (på latin), ett av dem under rubriken *Incogniti* [= okända] som *Caput mitratum cum pedo* [= Huvud med mitra med herdestav]. Just detta biskopsmynt blev senare (1985) utlånat av Kungl. Myntkabinetet till Upplandsmuseet men efter att ha identifierats har det återlämnats. Övriga mynt i fyndet har inte hållits samman och kan i dag inte identifieras i samlingarna. Men myntbestämningarna – gjorda med referens till Brenners *Thesaurus nummorum* – är publicerade av Henrik Schück (1935).

År 1936, 1 ex. Fig. 2. Kyrkfynd. Inv.nr SHM-KMK 21 402. Nästan tvåhundra år efter det första fyndet hittades ytterligare ett mynt med biskopshuvudet. Vid arkeologisk undersökning av *Kestads kyrka, Kestads socken, i*

Västergötland vid Kinnekulle år 1936 påträffades sex medeltida mynt från 1200-1400-talen. Ett av dem visar ett biskopshuvud med mitra och kräkla. Det andra äldre myntet i fyndet är en brakteat med kungahuvud och skägg präglad för Sverre Sigurdsson (1177-1202) i Norge. Kyrkan kan dateras till 1100-talet.

Ännu trodde man sig inte tidigare ha påträffat något liknande mynt som det föreställande en biskop. Biskopsmyntet visades i Statens historiska museums och Riksantikvarieämbetets tillfälliga utställning år 1937. I utställningskatalogen nämner man särskilt att myntet är "ett välkommet tillskott till det magra material i form av ett par mynt avbildande biskopsstavar" och att dessa dittills varit de enda vittnesbörderna om att den tidens biskopar utövade mynträtt.

När fyndet något senare publicerades av Nils Ludvig Rasmusson i NNÅ 1937 hade han letat i Kungl. Myntkabinetets samlingar med oidentifierade mynt. Möjligen hade han läst i Henrik Schücks arbete (1935) om fyndet i Kockhem eller fått tips av honom själv. Där upptäckte han det först funna myntet, som i "nära tvåhundra år fört en obemärkt existens i Kungl. Myntkabinetet". Detta exemplar ansåg Rasmusson kunde härröra från fyndet vid Skara 1739.

År 1949, 2 ex. Fig. 3-4. Kyrkfynd. Dnr SHM-KMK 3595/63. Vid arkeologisk undersökning år 1949 av *Nedre Ullelunds kyrka i Värmland* i samband med golvomläggning framkom en mängd mynt. De flesta av dessa drygt

1. Påträffat i ett större skattfynd innehållande medeltida mynt och annat silver år 1739 i Kockhem, strax utanför Skara. Vikt 0,23 g. *Variant A.*

2. Påträffat i Kestads kyrka, Västergötland, år 1936, där även andra medeltida mynt framkommit. Vikt 0,24 g. *Variant A.*

5. Påträffade i en grav på Blidsbergs kyrkogård år 1956. Vikt 0,17, 0,23, 0,20 och 0,22 g. Utan markerade ögonbryn. *Variant A.*

6. Påträffade i en grav på Blidsbergs kyrkogård år 1956. Vikt 0,27, 0,28 och 0,11 g. Ögonbrynen är markerade. *Variant B.*

140 medeltida mynt påträffades koncentrerade i det som varit den lilla romanska medeltidskyrkans kor och absid. Undersökningen leddes av professor Helge Kjellin.

De äldsta funna mynten dateras till 1200-talet, de allra tidigaste tillhör den grupp jag presenterar här, alltså kring sekelskiftet 1200. Men vid tiden för utgrävningen (1949) uppfattades de två mynten ännu som okända och beskrevs på myntpåsarna som "ej i Hildebrand", "ej i Thordeman", vilket naturligtvis stämde, och så vidare samt "svårbestämbart". En gissning ledde så sent som till 1300-talets mitt. De båda mynten är inte hela – det ena är nära halverat och det andra ihopvikt precis över mitran – vilket förstås försvårade en bestämning. Man har gjort ett försök att teckna av mynten på respektive påse men inte lyckats vända dem rätt.

Mynten från undersökningen inkom till Kungl. Myntkabinettet först i mitten av maj 1963, insända av landsantikvarien i Värmlands län, Gösta von Schoultz. Denne hade efterträtt Kjellin som intendent och landsantikvarie. Utgrävningen tillhör ett av de fortfarande många ärenden som inte avslutats – ingen undersökningsrapport, ingen fyndfördelning.

Fyndet har publicerats Landskapsinventeringen, SML 6: Vr 107. Intressant att notera är att inga andra kända fynd av mynt med biskopshuvudet finns ha påträffats i vare sig Dalsland eller Värmland enligt katalogen.

År 1956, 34 ex. Några av mynten avbildas i fig. 5-6. *Gravfynd.* Inv.nr SHM-KMK 25 590. När en grav på kyrkogården i *Blidsbergs socken i Västergötland* höll på att grävas år 1956 framkom ett depåfynd innehållande sammanlagt 67 norska och svenska brakteater från tiden kring år 1200, däribland ett trettiotal exemplar (plus en hel del fragment) av biskopsmyntet med mitra och kräkla. Även de norska mynten är av kyrklig karaktär, fyra stycken med dubbelkors. Ett exemplar av biskopshuvudet ur fyndet är avbildat i Lagerqvist 1970, LL IB:2.

Biskopsmynten i fyndet finns i två

3-4. Påträffade i Nedre Ulleruds kyrka i Värmland år 1949, där även ett flertal andra medeltida mynt framkom. Vikt 0,12 och 0,16 g. Mitran har tyvärr fallit bort på båda mynten, men det till höger tycks ha en helt annorlunda pärlring än de andra biskopsmynten, *Variant D.*

7. Påträffat invid domkyrkogårdsmuren på Södra Kyrkogatan i Skara år 1978. Mitran har annat utseende än andra kända mynt av denna typ. Vikt 0,24 g. *Variant C.*

stampvarianter, utan (A) och med (B) markerade ögonbryn.

Två defekta exemplar i fyndet har uttagits för haltanalys (möjligen på 1960-talet). Det ena höll en silverhalt på 582/1000 och det andra 831/1000, en viss skillnad och säger inte mycket om silverhalten i denna typ i stort. Ytterligare ett av mynten har senare haltanalyserats med resultatet 96,2 % silver.

Mynten påträffades tillsammans på så sätt att man kan anta att de förvarats i en penningpung. De är beskrivna av Nils Ludvig Rasmusson i NNÅ 1957-58, där han endast nämner de två mynten i Skånings-Åsaka och Kestads kyrka som tidigare kända. De båda Värmlandsmynten var han således fortfarande helt ovetande om.

År 1978, 1 ex. *Fig. 7. Ensamfunnet.* I samband med omläggning av *Södra Kyrkogatan i Skara* år 1978 gjordes en arkeologisk undersökning ledd av Ragnar Sigsjö, varvid rester av domkyrkans drygt en meter breda medeltida kyrkogårdsmur, byggd av kalksten, framkom. Myntet finns på Västergötlands museum i Skara.

Vid norra sidan om muren påträffades gravar. Mot dess södra sida framkom minst två stenläggningar. Under stenläggningarna upptäcktes de äldsta lämningarna efter en övre gatubeläggning bestående av ris, kvistar och stockar lagda ovanpå en träbro eller trågata (så kallad kavelbro) byggd av korslagda stockar.

Med hjälp av ett enda funnet mynt i denna äldsta gatubeläggning kunde träbron dateras till tidigt 1200-tal. Bland bråte såsom hästskor, taktegel men även benknotor påträffades nämligen en biskopsbrakteat från tiden kring sekelskiftet 1200. Inga andra mynt hittades dock.

Myntbild

De här omskrivna mynten utgörs av brakteatpräglade silverpenningar med pärlring i likhet med samtida av kungen utgivna mynt med svealändsk vikt.

Myntbilden föreställer ett framvänt huvud med oval ansiktsform. På huvudet ses en biskopsmitra med hängande band visade på vänster sida från betraktaren sett. Till höger, i biskopens vänstra hand, en biskopsstav (LL IB:2). Med likadana kraftiga punkter som dem som omger hela biskopsbilden har man markerat håret i pannan, ögon, mun och ovanför denna med två punkter markerat en eventuell mustasch. Fem punkter under halsen markerar biskopskåpans halslinning i de flesta fall utom på ett mynt, hittat i Nedre Ulleruds kyrka i Värmland, *fig. 4*, där också hela myntbilden omges av en strållliknande ring (*D*).

I Blidsbergsfyndet kan man urskilja två tydliga stampvarianter. Av den stamp som verkar vara vanligast (*A*) finns i Blidsberg 26 exemplar, en från denna något förändrad stamp, där ögonbrynen är tydligt markerade (*B*) ovanför näsbenet, åtta exemplar. En annan mer uppenbar variant är myntet från Skara 1978, där mitrans spetsar är lika höga (*C*).

Biskopen är huvudman för ett stift. Till tecken på biskopens värdighet bär han bland annat mitra och kräkla. *Mitran* är en huvudbonad som biskopen ska använda vid högtidliga

8. Domkyrkan i Skara invigdes vid 1100-talets mitt. En av dess tre stenreliefer från ungefär samma tid visar biskopen i mitra och hängande band. I sin vänstra hand håller han biskopsstaven.

tillfällen. Den är hög och av varierande form. I nacken är den försedd med nedhängande band. Om den på mynten något lustiga placeringen av mitran resonerar Rasmusson (i NNÅ 1957-58):

”Mitrans något skeva ställning är troligen ett minne av den utveckling avbildandet av detta biskopliga värdighetstecken undergick vid denna tid: från tinning till pann- och nackplacering av hornen.”

Biskopsmitran är känd från 700-talet men fick sin nuvarande form under 1200-talet, med två spetsar uppåt och två nedhängande nackband. På mynten ser vi den med detta utseende, men med förvridet perspektiv. Den lägre spetsen ska föreställa den bakre.

Kräklan – biskopsstaven – är en symbolisk herdestav och ett tecken på biskopens herdeuppdrag. Alltsedan 600-talet har den varit ett biskopligt ämbetstecken som överlämnas av ärkebiskopen vid biskopsvigningen. Den bärs av biskopen i vänster hand med den böjda delen framåt. Så ser vi den också på mynten. *Kräklan* använder biskopen bara i sitt eget stift.

Mynttypen (LL IB:2) anses av flera orsaker (som mått och svealändsvikt) vara präglad för ärkebiskopen i Uppsala cirka 1190-1210. Vi har också de till typen snarlika mynten med enbart en hand (kyrkans skyddande) som håller en biskopsstav (LL IB:1), de med en biskopsstav lagd över ett kors (LL IB:3), kors med namnet AROS i

vinklarna (LL IB:4) eller olika former av kors tillsammans med andra figurer (LL IB:5a-c samt 6). De senare ger inga indikationer (förutom möjligen korset) på att de skulle tillhöra en kyrklig myntning. De sistnämnda mynten har påträffats i depåfynd i Uppland (Kårsta socken) och Gästrikland (Mackmyra socken), båda troliga så kallade tvillingsskatter.

Till vår förste ärkebiskop, med säte i Gamla Uppsala, utsågs Alvastramunken Stefan (1164-1185). Vid tiden för de här beskrivna mynten har vi Petrus (1187-1197) och efter honom Olov Lambatunga (1198-1206) samt Valerius (1207-1216). Ett viktigt undantag för Sigtunamyntningen är AROS-myntet, vars präglingsunderlag av bly påträffats i Nyköping (= Södra Aros?) i Södermanland, men ändock i Svealand. Hur vi ska tolka dessa och andra samtida och något senare mynt är fortfarande oklart.

Kyrklig myntning

Men vad säger det oss, när så gott som alla kända mynt med det framåtvända biskopshuvudet har påträffats i Västergötland? Kan just detta biskopsmynt ha präglats för ärkebiskopen i Uppsala som ett rent kyrkligt mynt att utges även eller endast av biskopen i det vidsträckta Skara stift, som omfattade hela 630 socknar huvudsakligen i Västergötland, Dalsland och Värmland?

Att ha mynträtt innebar också en viss inkomst för kyrkan. Skara-

biskopen som innehavare av myntningsrätt har diskuterats för de götäländska penningarna med korsmotiv från 1100-talets mitt präglade i Lödöse. Med myntningsrätt följde en del av vinsten (slagskatt), i detta fall tillföll den kyrkan. Men det borde ha varit en mynträttsinnehavare, kungen, som beslutade om myntens vikt och halt samt skulle sannolikt även godkänna myntens utseende.

Skara är en av Sveriges första städer, samtida med Sigtuna i öster, Lödöse i väster och Visby på Gotland. Skara stift är svenska kyrkans äldsta. I år är det ettusen år sedan stiftet formades och Thurgot från Bremen installerades som dess förste biskop. Staden fick därmed en mycket stark ställning som religiöst centrum, vilket fortsatte under de närmaste århundradena.

Bengt den gode var biskop i Skara stift cirka 1150-1190. Han var en betydande makthavare – tydligen också kung Knut Erikssons (1167-1196) rådgivare – med troliga starka anknytningar till en västgötsk stormannasläkt. Knut var son till Erik Jedvardsson, sedermera Erik den helige, vilken ska ha varit inblandad i biskopsvalet (Hallencrutz 1996). En biskop hämtades inte ur de breda folklagen. Enligt kanonisk rätt skulle han vara av äkta börd, minst trettio år gammal och äga goda seder och kunskaper.

Biskop Bengt såg till att det byggdes kyrkor, broar och vägar i sitt omfattande stift. På 1100-talet fanns tre kyrkor i Skara stad, domkyrkan inräknad. Vid tiden för den hittills förmodade utgivningstiden av de här presenterade biskopsmynten innehade Järpulf (cirka 1190-1200) och Jon Hyrne (1201-1205) biskopsämbetet i Skara stift. Själva staden var inte stor, men en central kyrklig administration som ett viktigt biskopsäte skapade förutsättningar för ekonomisk verksamhet, som handel och hantverk.

En stor del av verksamheten var med all säkerhet knuten till kyrkan som innehade – och fortfarande har – inte bara andlig makt utan även världslig och ekonomisk sådan. Kyr-

kans tionde började etableras som avgift under 1100-talet. Den blev en viktig inkomstkälla för kyrkan, som också hade den nödvändiga administrationen och makten att driva in uppbörderna.

Kungen och kyrkan

Biskopsmyntens utformning är slående lika Knut Erikssons svealandsmynt och anses därför ha börjat utges under hans regeringstid. Fynd av präglingunderlag i Sigtuna för Knut Erikssons mynt visar helt klart att myntning förekommit där. Beräknad datering för dessa är 1180-tal.

Knut Eriksson regerade i såväl Götaland som Svealand, från 1167 till 1196. Han ska framgångsrikt ha samarbetat med kyrkan och ärkebiskop Stefan. Han har möjligen visat ett större intresse för Skarastiftet och haft biskop Bengt som rådgivare. (Hallencrutz 1996.)

Men redan efter ett par decennier upphörde den kyrkliga myntningen av orsaker som vi ännu inte känner till. En anledning kan vara kungamaktens allt starkare position gentemot kyrkan, vilket Svensson (2012) föreslagit. Kung Sverker Karlsson lanserade sin hovkaplan, prästsonen Valerius, som ny ärkebiskop efter den år 1206 avlidne Olof Lambatunga. Under Sverkers tid intensifierades stridigheterna mellan de Erikska och Sverkerska ätterna. De båda ätterna hade också helt olika inställning till kungamaktens förhållande till kyrkan.

År 1216 valdes den unge Johan Sverkersson till kung. Depåfyndet från Ljungkullen, Dimbo socken, i Västergötland påträffat år 1870 innehåller enbart svealandsmynt, alla med hans namn, inte mindre än tio varianter bland de 38 mynten. Inte ett enda med motiv som kan härleda till kyrklig myntning. Kenneth Jonsson (1999) menar att en myntreform genomförts ungefär samtidigt med kungavalet 1216. Kan i så fall kyrkan i och med denna ha fräntagits myntningsrätten?

Normalvikten för de här presenterade mynten är något under 0,30 gram och diametern cirka 15-17 mm.

Vi kan konstatera minst fyra varianter (stammar), vilket förstås talar för lika många utgivningstillfällen. Sigtuna (respektive Nyköping för AROS-myntet) är sannolik myntort för biskopsmynt med svealandsvikt, vilken var dubbel mot de götäländska mynten fram till slutet av 1200-talet (192 respektive 384 penningar på 1 mark.

De mynt som förvarades tillsammans i en penningpung och hittades vid grävning på Blidsbergs kyrkogård år 1956 är värda särskild uppmärksamhet. Eller rättare sagt, fyndets hela sammansättning med dominans av svealandspenningar med biskopshuvud. Och vem kan ägaren ha varit?

Mycket återstår ännu att utforska kring den kyrkliga myntningsrätten och biskopsmynten i Norden.

FOTO

NR 1-6: GABRIEL HILDEBRAND, KMK.
NR 7: VÄSTERGÖTALANDS MUSEUM, SKARA.
MYNTEN AVBILDAS I SKALA 1,5:1.
NR 8: HARRI BLOMBERG.

Litteratur

Arnell, S.-E.: Var den tidigaste medeltida myntningen i Sverige kyrklig? *SNT* 2001:1 s. 4-11.

Fynd och fältarbeten. Tillfällig utställning 1937, s. 40. Statens historiska museum och Riksantikvarieämbetet. Katalog 14. 1937.

Gallén, J.: Biskop. *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*. Band 1 s. 610-619.

Golabiewski Lannby, M.: Tidiga tolvhundraåldersmynt i två fynd. *SNT* 2012:8 s. 173-177.

Grundberg, L. & Jonsson, K.: Skatterna från Tuna kyrka och myntcirkulation i Norrland under 1100- och 1200-talen. *Myntstudier* 2004:2 s. 6-25.

Hallencrutz, C. F.: Riksidentitet, stiftsidentitet och den vidare Europagemenskapen. *Kristnandet i Sverige. Gamla källor och nya perspektiv*, s. 243-268. 1996.

Jonsson, K.: Översikt över fastlandsmyntningen ca 1180-1250. *Numismatiska meddelanden* XXXIV, s. 75-103. 1983.

— Från utländsk metall till inhemskt mynt. *Myntningen i Sverige 995-1995*, s. 43-61. 1995.

— Myntreformen i Svealand 1216. *Samlad glädje* 1999, s. 77-86. 1999.

Jonsson, K. & Lagerqvist, L. O.: Den tidigaste medeltida myntningen i Svealand. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1978:5, s. 88-95.

Kjellin, H.: *Nedre Ulleruds kyrkor. En minnesbok med anledning av den nuvarande kyrkans tvåhundraåriga tillvaro*. 1959.

Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Årsbok 1957, s. 91-93.

LL = Lagerqvist, L. O.: *Svenska mynt under vikingatid och medeltid samt gotländska mynt*. 1970.

Rasmusson, N. L.: i *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1937, s. 199-200.

— i *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1957-58, s. 265-266.

Schück, H.: *Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien*, IV, s. 482-488. 1935.

Sigsjö, R.: *Skara. Före 1700. Staden i stiftet*, s. 227. Skara Historiekommité. 1985.

SML = Beckman-Thoor, K. & Wiséhn, E.: *Myntfynd från Dalsland och Värmland. Sveriges mynthistoria, landskapsinventeringen*. 6. 1992.

Svensson, E.: *Årkebiskopliga mynt i öst och väst*. SNT 1987:2 s. 38-39.

Svensson, R.: *Renovatio monetæ. Brakteater och myntningspolitik i högmedeltidens Europa*. 2012.

Vretemark, M., Jacobson, L.: *Ett hantverkskvarter i medeltidens Skara. Populär Arkeologi* 1985:2 s. 16-18.

Internet

http://sv.wikipedia.org/wiki/Skara_domkyrka#Medeltidskyrkan

<http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=648278>

Strandbergs Mynthandel & Aktiesamlaren AB

Värderar, köper och säljer mynt, ordnar, medaljer, aktiebrev, sedlar, äldre handlingar m.m.

www.strandbergs-mynt.se

Arsenalsgatan 6 • Box 7377 • 103 91 Stockholm
Tel. 08-611 01 10 • Fax 08-611 32 95

AUKTIONER & MÄSSOR

26/4 FriMynt, Helsingborg

10/5 Myntkompaniet, Stockholm, myntauktion

10/5 Föreningen för Historiska Värdepapper, Stockholm

17/5 MISAB, Samling Stam, polletter, Älmhult

September (3:e helgen)

MISAB, Stockholm, myntauktion

Ännu en svealändsk kungsörn funnen!

I EN Knappt märkbar hand låg den, den tredje nu kända svealandspenningen avbildande en kungsörn med utbredda vingar. Denna gång funnen i Dalarna. Trots dess endast fragmentariska bevarande kan diametern konstateras vara 14,7 mm. Vikten är 0,20 gram och dess tjocklek 1,2 mm.

Myntet påträffades år 2006, när Dalarnas museum utförde en arkeologisk undersökning strax söder om vapenhuset vid Leksands kyrka (RAÅ 905). Arkeologen och osteologen Britt-Marie Hägerman vid Dalarnas museum anmälde fyndet till Kungl. Myntkabinettet nyligen. Det var i en avliden persons vänstra hand som den lilla fågelbrakteaten placerats vid begravningen (grav 23) under tidigt 1200-tal. Benen var dåligt bevarade, men man har ändå kunnat konstatera att det var en vuxen person, drygt 170 cm lång, som lags i en tråkista.

Fågelbilden har på senare tid konstaterats vara en kungsörn. Den i Leksands kyrka 2006 påträffade är nu det tredje kända exemplaret av svealandspräglingen av denna typ. Liksom de två tidigare kända fågelbrakteaterna med svealandsvikt är även denna knuten till Svealand. Ett exemplar är funnet på 1960-talet vid arkeologisk undersökning av Hörsta kapellruin, Kumla socken, i Närke och även på det är fågelbilden vänd åt vänster. Vid samma undersökning hittade man ytterligare ett 1200-talsmynt, men präglad för kung Valdemar.

Ett annat exemplar finns förvarat i Uppsala universitets myntkabinettet (utan känd fyndort), men detta har fågelbilden åt höger. Uppsalamyntet har publicerats i *Studia Numismatica Upsaliensia* (vol. 3). Mynten antas vara präglade under Erik Eriksson, 1225-1240, men de få fynden gör dateringen osäker. Se LL II:1 (1970). Götalandspenningen med kungsörnen finns i några fynd från Östergötland.

Vid samma undersökning som det funna kungsörnsmyntet i Leksands

Svealandspenning med kungsörn.

Funnen i Leksands kyrka 2006.

Diameter 14,7 mm.

FOTO: VÄSTARVET STUDIO
VÄSTSVENSK KONSERVERING.

kyrka, men i grav 40, fann man ytterligare ett mynt placerat i en hand. Denna gång i ett spädbarns högra hand. Det var en penning med krönt huvud präglad på 1360-talet. Under myntet fanns även textilfragment av lin. Förmodligen har textilen varit en fin tuskaftad vävnad. Kroppen var från ett nyfött till fem månader gammalt barn. Benen var välbevarade.

Undersökningarna vid Leksands kyrka har ju redan tidigare gett många intressanta myntfynd (Jonsson 1982). En brakteat med krönt huvud från den tidigare Leksandsgrävningen (grav 205, mynt 3) hittades vid skeltets högra hand tillsammans med textilfragment och läder. Detta mynt kan dateras till 1300-talets början. Av Jonsson refererat till LL XXXII:1a.

Inte bara mynten som sådana är intressanta, även den arkeologiska kontexten och kulturhistoriska aspekten är värd att ta del av.

MGL

Referenser

Dandanell, B. (red.). *Tusen år på Kyrkudden. Leksands kyrka, arkeologi och byggnadshistoria*. Leksands församling. Dalarnas fornminnes- och hembygdsförbunds skrifter. 1982.

Golabiewski Lannby, M.: Fågeln är en kungsörn. SNT 2012:3 s. 55.

Holmberg, K.: *Aquila Chrysaetos* – kungsörn. SNT 2012:5 s. 115.

Hägerman, B.-M.: brev till KMK den 13 februari 2014.

Jonsson, K.: Myntfynden. *Tusen år på kyrkudden. Leksands kyrka, arkeologi och byggnadsminnen*, s. 159-164. 1982.

LL = Lagerqvist, L. O.: *Svenska mynt*. 1970.

SOM EN AV DE FÖRSTA sedelutgivande privatbankerna startade Smålands Privatbank sin verksamhet i Jönköping i juli månad 1837. De hade fått tillstånd att bedriva bankrörelse (oktroj) under tio års tid.

Bankens historia under de första åren speglar mycket väl den tidens bankpolitik, nämligen bristen på likviditet i banksystemet och svårigheterna att reglera kreditgivningen vid en fastlåst räntesats. Bankerna hade knappast samma möjligheter som den fria penningmarknaden att variera räntan. Märkligt nog var de tvingade att behålla den i oktrojen bestämda räntan av 5%, även om de själva fick betala 6% eller mer på sina lån.

Bankerna tvingades också ha allt för korta lånetider. Det framfördes synpunkter på det omöjliga med att ha så kort löptid som fyra månader med återbetalning av en tredjedel vid varje omsättning. Denna snabba återbetalning klarade endast affärsmän. För lantbrukare och andra låntagare var det oftast omöjligt att betala tillbaka lånen på kortare tid än ett år.

Den 30 juni 1847 upphörde den första oktrojperioden för Smålands Privatbank. Då hade man redan haft ett osäkert läge om banken skulle finnas kvar eller inte. Osäkerheten grundade sig på en väntan på ny banklagstiftning. Från riksdagens sida fanns det ett missnöje rörande bankernas sedelutgivning. Detta blev också tydligt i och med ett lagförslag som tagits fram under 1845 års riksdag.

Men det för bankerna ofördelaktiga förslaget godkändes inte av regeringen. Bland annat av den orsaken ansökte Smålands Privatbank om en förnyad oktroj från och med 1847. Den nya oktrojen innebar utgivning av nya aktiebrev. Maximisumman för bankens grundfond höjdes till 3 miljoner riksdaler fördelade i lotter om 600 riksdaler (det vill säga 400 riksdaler banko). I första hand utbjöds aktierna/lotterna i det nya bolaget till de gamla aktieägarna. De fick köpa lotter som motsvarade deras tidigare innehav. Kort tid senare utvidgades

BEVIS PÅ DELTAGANDE I SMÅLANDS PRIVATBANK ÅR 1847

Aktiebrev 1847 gällande Smålands privatbank. Ca 261 x 206 mm.

3 riksdaler 16 skillingar banko / 5 riksdaler riksgälds 1837. Ca 160 x 147 mm.

6 riksdaler 32 skillingar banko / 10 riksdaler riksgälds 1848. Ca 145 x 90 mm.

Provblankett om 50 riksdaler banko / 75 riksdaler riksgälds 1848. Ca 186 x 115 mm.

erbjudandet och man tillät till och med personer som bodde i Blekinge (!) att köpa aktier i bolaget.

Aktiebrevet som utgavs i Jönköping den 1 juli 1847 har ett relativt modernt utförande. Rubriken lyder: TILL DELTAGANDE UTI SMÅLANDS PRIVATBANK. Det anges tydligt att innehavaren av aktien (i det här fallet kapten J. A. G. Rappe) hade tecknat sig för "En Aktie med Fyrahundra Riksdaler Banko". Överst i mitten finns två vapensköldar, nämligen de från Blekinge och Småland. Nederst på aktiebrevet finns nio namnteckningar. Märkligt nog är dessa tryckta. Det vanligaste vid den här tiden var att samtliga aktiebrev undertecknades för hand. All text omsluts av en vacker ram.

Smålands Privatbank gav ut, i mitt tycke, mycket trevliga sedlar. Här avbildas en sedel från den första oktrojen, 3 riksdaler 16 skillingar banko 1837, samt två sedlar från den andra oktrojen, 6 riksdaler 32 skillingar banko 1848 och 50 riksdaler banko 1848 (provblankett).

SKANNING: MGL.

Ian Wiséhn

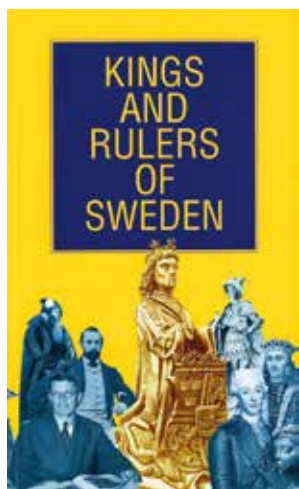
Litteratur

Kock, K.: *Smålands Bank 1837-1937*. Stockholm 1937.

Strandberg, B. m.fl.: *Svenska aktiebrev – före 1850*. Stockholm 1991.

Widell, M.: *Smålandsbankens sedlar*. Mölndal 1988.

NYTT OM BÖCKER

Lars O. Lagerqvist & Nils Åberg:
Litet lexikon över Sveriges regenter. Sjunde reviderade upplagan. 2013. 68 sid. Illustrerad. ISBN 978-91-87064-24-1. Cirkapris 145 SEK.

Ännu en reviderad upplaga på såväl svenska som engelska av det oundgängliga lilla regentlexikonet har kommit ut i handeln. Omslaget är välbekant, samma som tidigare upplagor. Böckerna är kortfattade men detaljerade med fakta om Sveriges regenter som man normalt inte finner i andra böcker om vår historia. Säljs bland annat på Slottsboden och Medeltidsmuseet i Stockholm.

MGL

Sedelexpert ur tiden, Sune Persson 1938 – 2014

Mellersta Östern-experten, docenten Sune Persson, Göteborg, har i en ålder av 75 år avlidit den 27 januari 2014 till följd av cancer.

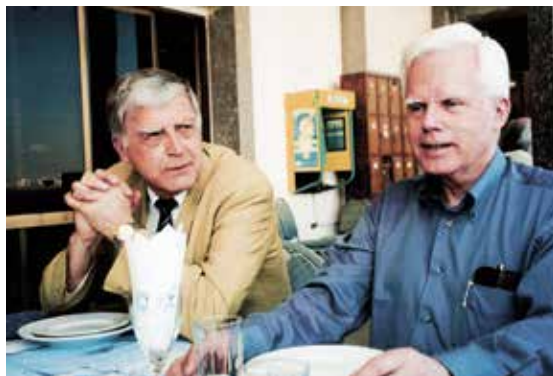
Han är för den stora allmänheten mest känd för sina böcker *Palestina-konflikten* (6:e upplagan 2012) och *Vi åker till Sverige: de vita bussarna 1945* (2002). Hans ställning som djupt respekterad, oväldig expert framgår av att tevekanalen al-Jazira genomförde en intervju med honom en vecka före hans död. Han tog sina sista krafter för att genomföra intervjun. Den kommer att sändas i maj enligt uppgift.

Han var också en framstående expert på Folke Bernadotte. Hans doktorsavhandling *Mediation et Assassination. Count Bernadotte's Mission to Palestina in 1948* (1979) analyserade spelet bakom mordet. I boken *De vita bussarna* redogörs för Bernadottes arbete med att rädda skandinaviska fångar våren 1945 ur nazistiska koncentrationsläger. Boken är översatt till tyska, engelska och polska.

I sin ungdom tjänade han FN som soldat i Sinai under slutet av 1950-talet. Vid mitten av 1970-talet verkade han som samhällskunskapslärare på Tingsholmsskolan i Ulricehamn. Pia Sundhage som var hans elev uttalar: ”– Sune var en bra lärare. Inspirerande och lärde oss att ifrågasätta och tänka själva”.

Som statsvetare nådde han så långt att han blev rådgivare åt regeringen inom sina expertområden.

I Göteborgs Numismatiska Förening var han mest uppskattad som lärd och entusiastisk cirkelledare av sedel-sektionen tillsammans med Paul Levin. GNF publicerade 1990 hans småskrift *Palestinas och Israels sedelhistoria 1914-1989*. På den internationella numismatiska kongressen i Bryssel 1997 föreläste han i ämnet med sedvanlig källkritisk briljans. Talaren innan hade hållit sitt anförande på flamländska, varför Sune skämtsamt startade sin föreläsning på svenska! Ordföranden ingrep, men Sune hän-

Sune Persson (t.v.) i samtal med Ulf Tebelius under mötet med IFBA i Alexandriabiblioteket i oktober 2009.

FOTO: HK SIMENSEN.

visade till holländarens prejudikat. Dock fogade han sig efter protester och föreläste på engelska.

Sune Persson har varit styrelseledamot i Gunnar Holsts stiftelse sedan starten 1991. Hans stora internationella kunskaper har varit av stort värde för stiftelsen. Av stiftelsens tjugofyra prisbelönade numismatiker är fjorton utlänningar.

Sunes lärararerfarenheter gjorde att hans universitetsföreläsningar blev bra. Hans föredrag i GNF handlade om sedlar, alltifrån Palmstruchska banken (1654-1664) till EU-sedlar. Föredragen blev alltid uppskattade, sakrika och fängslande som de var. På Myntets dag föreläste han om nazisternas sedelförfalskningar på ett lysande sätt.

Han efterlämnar en enorm högkvalitativ modern sedelsamling – över 6 000 sedlar från 242 länder. Samlingen har erbjudits Kungl. Myntkabinet-

tet och British Museum men kommer troligen att auktioneras ut av Spink i London i ett sammanhang.

Sune var en passionerad körsångare och musikälskare. På GNF:s årsmöte 2013 sjöng han tillsammans med Yngve Karlsson och Pentti Käppi sånger om pengar. I glada vänners lag bidrog hans vackra röst att höja stämningen. Sune kunde till en början verka inbunden och tillbakadragen, men bakom fasaden dolde sig en varm personlighet. Alla människor har brister – Sunes rättframhet och sanningslidelse skapade ibland problem. Vi inom GNF saknar honom mycket och kommer länge att sörja honom Att ersätta honom är en omöjlighet.

Göteborg i februari 2014

Bengt Holmén

Ordf. i Gunnar Holsts stiftelse
för numismatik.

HÅKAN WESTERLUND MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Olympiska föremål

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07

Öppet: måndag-torsdag 11-13

SELINS MYNTHANDEL AB
Mynt Sedlar Medaljer
Ordnar Nålmarken

Öppettider:
Vardagar 10.00 – 18.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

Exempel på blixtnippets användning som emblem i Wendes artilleriregemente.

FOTO: EVA WISÉHN.

Ut fulmen – fortfarande en gåta

Tecknet (här intill) är av mässing, 42 x 63 mm stort med hänganordning. Inskriptionen lyder: *Ut fulmen in periculo ad Mortem* [vilket betyder ungefär = Som blixten i farans stund intill döden].

Jag lät frågan gå till läsarna i första hand i SNT 2012:5 och tog senare kontakt med Leif Törnqvist. Han tipsade om en artikel i Svenska Vapenhistoriska Sällskapets skrifter, 1955, skriven av Heribert Seitz: Blixtnipp. Ett bidrag till studiet av äldre arméemblemantik.

Artikeln tar upp blixtnippets uråldriga symbolvärde, ända från Zeus blixtnippe från antikens dagar. Som militärt emblem har det använts som värdighetstecken för till exempel franska generalspersoner, men här

hos oss har det fått stå för artilleriet.

Symbolen lanserades i Sverige under 1800-talets första hälft och har blanda annat använts på officerssablar, eldrör, Wendes artilleriregementes hederstandar och på artillerigårdens i Stockholm grindar.

Sista gången symbolen användes i officiellt sammanhang var år 1889 och då på handbygeln på en officerssabel för artilleriet. Bruket att använda blixtnippet som artilleriets symbol upphörde 1908 i samband med att artilleriets officerssabel ersattes med en kavallerisabel.

Hur och i vilka sammanhang märket kan ha använts är alltså fortfarande en gåta. Möjligen har den kommit närmare en lösning om man utgår från att den har med Wendes artilleriregemente att göra.

Eva Wiséhn

Handskrivna sedlar, 1700-tal.

Något förstora.

FOTO: TOM BERGROTH.

Nödsedlar?

Vi har blivit erbjudna att förvärva till våra samlingar dessa små sedlar, avbildade ovan. Problemet är bara att jag inte kan hitta någon dokumentation kring dem. Kan någon ge mig en ledtråd eller hänvisning var jag kan söka?

Tom Bergroth
Åbo museicentral -
Egentliga Finlands landskapsmuseum

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppgesamlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel. och fax 046-14 43 69
e-post: siv-gunnar@swipnet.se

ULF NORDLIND MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46
Box 5132 • 102 43 Stockholm
Tel. 08-662 62 61
Fax 08-661 62 13

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR
MEDALJER • ORDNAR

Lagerlista över svenska personmedaljer
och numismatisk litteratur

www.nordlindsmynt.se

Bli medlem i

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Stiftad 1873

Arsavgiften är 250 kr.
Som medlem får Du SNT
automatiskt!

Du kan också prenumerera på SNT
för endast 200 kr per år.
info@numismatik.se

Myntpolletter genom tiderna hos Göteborgs Numismatiska Förening

VID FEBRUARIMÖTET I GÖTEBORGS NUMIMATISKA FÖRENING (GNF) gästades vi av SNF:s ordförande Jan-Olof Björk, som höll ett intressant föredrag om myntpolletter genom tiderna.

När det gäller polletter är det ibland svårt att ge en entydig och skarp definition. Men i det här fallet bör man kunna anse att det handlar om tecken, som ges ut av företag eller organisationer och som ersätter vanliga betalningsmedel inom ett begränsat område och ibland också under begränsad tid.

Mest kända är de från Stora Kopparbergs bergslag, som enligt Stiernstedt gav ut myntpolletter av näver redan 1628 och 1639.¹ Det tycks inte finnas några bevarade exemplar kvar, så man får lita på en existerande teckning från 1700-talet som Jan-Olof kunde visa upp. Man kunde ju tycka att Bergslaget borde gett ut polletter i koppar. Men åtminstone under vissa tider var man tvungen att lämna all koppar till staten och kunde därför inte tillverka kopparpolletter för eget bruk.

Bergslaget gav även 1708 ut näverpolletter för avlöning till anställda och 1710 läderpolletter som påminner om plåtmynt. Behovet av skiljemynt var stort och hade inte tillgodosetts genom statens utmyntning. I själva verket hade kopparmyntningen då nyss återupptagits efter ett uppehåll sedan 1686. Näverpolletterna avbildas i Carl Sahlins bok om Bergslagens myntkabinett.²

Efter dessa kuriösa polletter kunde så Bergslaget ge ut polletter i koppar, 3 öre km 1719. Ja, valören var inte utsatt, möjligen för att inte utmana kungens mynträtt, men de kunde användas i Bergslagens handelsbod för detta belopp ända fram till 1760-talet. Arbetarna ville inte ta emot lönen i de nödmynt som då existerade. Genom ett kungligt plakat 1721 skulle allmogen i de socknar som var underställ-

Rolf Sandström, Jan-Olof Björk och artikelförfattaren verkar nöjda med föredraget.

FOTO: THEODOR HASSEL.

da Stora Kopparberget och Avesta Myntverk verkställa sin skatteplikt i kol, ved eller dagsverken. De som inte ägde någon skog var skyldiga att skaffa kol för att erlagga sin skatt, detta för att kopparproduktionen skulle kunna vidmakthållas.

År 1721 präglades polletter med en ovanligt hög valör, nämligen 10 mark km eller 26 $\frac{2}{3}$ öre sm. De användes som lösen för en stig kol motsvarande cirka två kubikmeter. Den höga valören lockade till förfalskningar och polletten löstes in följande år. I stället präglades polletter på 5 mark km. På dessa återfinns devisen: GUD GIFVER MALM MEN KÄHLEN TRYTA. Nästa devis, CREDIT GOD SOM PENGAR, på polletten från 1723 antyder att man borde betrakta polletten som synnerligen säker.

Så småningom kom kopparmyntningen igång i större skala. Men det Pommerska kriget försämrade statsfinanserna och kopparmynten drogs ur cirkulation, så att det på 1760-talet återigen uppstod behov av myntpolletter vid Kopparberget. Denna gång sattes valörerna till 6 och 3 öre km, vilket motsvarade statens mynt om 2 och 1 öre sm.

Nu var polletter i bruk på många ställen, vilket föranledde Kongl. Maj:t att 1766 förbjuda ”valuters och kopparpolletters gångbarhet” men lämna nädigt bifall till Falu Bergslag att nyttja sina polletter inom Stora Kopparbergs län.

De sista myntpolletterna utgivna av Bergslaget kom ut på 1790-talet, även denna gång till följd av brist på kopparskiljemynt. Den här gången var det kriget mot Ryssland som orsakade bristen. Av samma skäl fick också Rikens Ständers Riksgäldskontor rätt att ge ut myntpolletter i valörerna $\frac{1}{2}$ och $\frac{1}{4}$ skilling riksgälds. Valören är angiven, staten var ju utgivare och kunde ju inte anses utmana sig själv.

Utöver Bergslaget fanns även andra utgivare av myntpolletter i äldre tid. Jan-Olof exemplifierade med Svappavaara Kopparverk, vars polletter gavs ut på 1660-talet i valörerna 20, 10 och 5 öre. Polletterna i fråga är ensidiga och oftast numrerade. Den springande renen på bildsidan är passande för trakten runt Svappavaara.

Så kunde de församlade konstatera att en del av vad som beskrevs och visades hade man aldrig tidigare sett. Det förefaller också finnas ett ökande intresse för polletter. De ger ju flera ingångar till att studera företagande förr. Och inget förefaller vara nytt under solen. Den begränsade giltigheten och tiden påminner en del om dagens lojalitetsprogram!

Bo Gustavsson

Noter

¹ Stiernstedt, A.W.: *Beskrifning öfver svenska kopparmynt och polletter*. Stockholm 1871.

² Sahlén, C.: *Beskrifning och förteckning öfver Stora Kopparbergs bergslags aktiebolags myntkabinett*. Falun 1895.

Årsberättelse för år 2013 avgiven av styrelsen för Svenska Numismatiska Föreningen

Årsmöte

Årsmötet ägde rum den 5 maj på Stadshotellet i Vetlanda. Ordförande Jan-Olof Björk öppnade årsmötet och hälsade närvarande medlemmar varmt välkomna. Minnet av de medlemmar som avlidit sedan förra årsmötet hedrades med en tyst minut. Årsmötet valde Jan-Olof Björk till ordförande och Ingemar Svenson till

sekreterare att leda årsmötesförhandlingarna.

Valberedningens ordförande Theodor Hassel var på plats i Vetlanda. Valberedningens förslag till ordinarie ledamöter, Jan-Olof Björk, Växjö (omval 3 år), Ingemar Svenson, Ny-näshamn (omval 3 år), och Berndt Göhle, Kalmar (nyval 3 år), bifölls av årsmötet. Valberedningens förslag till styrelsesuppleanter, Curt Ekström, Uppsala (omval 1 år), Lennart Castenhag, Dala Järna (nyval 1 år), Eric Lie, Göteborg (nyval 1 år), och Lars Eriksson, Nyköping (nyval 1 år), bifölls av årsmötet. Valberedningens

förslag till revisorer intill nästa årsmöte, Christer Franzén, yrkesrevisor (omval), och Max Mitteregger (omval) bifölls av årsmötet. Likaså bifölls valberedningens förslag att välja Mikael Persson (omval) till revisors-suppleant intill nästa årsmöte.

Årsmötet beslutade att till valberedning välja Theodor Hassel, Göteborg, Ulla von Wowern, Lund, samt Johan Melin, Nätraby, med Theodor Hassel som sammankallande.

Styrelsens årsberättelse och revisionsberättelsen presenterades och styrelsen beviljades ansvarsfrihet för det gångna årets (2012) förvaltning.

Resultaträkning	Not	2013-01-01 -2013-12-31	2012-01-01 -2012-12-31
Nettoomsättning	1	404 051	527 085
Övriga rörelseintäkter	2	395 318	286 063
		799 369	813 148
Rörelsens kostnader			
Handelsvaror		-180 047	-187 113
Övriga externa kostnader	3	-554 722	-541 591
Personalkostnader	4	-216 734	-148 182
Avskrivningar av materiella anläggningstillgångar	5	-8 760	-8 400
		-960 263	-885 286
Rörelseresultat		-160 894	-72 138
Resultat från finansiella poster			
Resultat från andelar i koncernföretag	6	100 000	100 000
Värdereglering finansiella anläggningstillgångar		0	102 240
Resultat från övriga värdepapper och fordringar som är anläggningstillgångar	7	195 898	-23 542
Övriga ränteintäkter och liknande resultatposter	8	27 229	33 532
Räntekostnader och liknande resultatposter		-10 050	-6 436
		313 077	205 794
Resultat efter finansiella poster		152 183	133 656
Resultat före skatt		152 183	133 656
Årets resultat		152 183	133 656
Balansräkning		2013-12-31	2012-12-31
Tillgångar			
Anläggningstillgångar			
<i>Materiella anläggningstillgångar</i>			
Inventarier	5	9 671	18 431
<i>Finansiella anläggningstillgångar</i>			
Andelar i koncernföretag	9, 10	250 000	250 000
Andra långfristiga värdepappersinnehav	11	2 544 550	1 886 181
Andra långfristiga fordringar	12	475 000	475 000
		3 269 550	2 611 181
Summa anläggningstillgångar		3 279 221	2 629 612
Omsättningstillgångar			
<i>Varulager m.m.</i>			
Lager samlarmedaljer		24 882	24 882
Lager litteratur		7 500	7 500
		32 382	32 382
<i>Kortfristiga fordringar</i>			
Kundfordringar		68 906	32 340
Fordringar hos koncernföretag		35 146	0
Övriga fordringar		12	0
Förutbetalda kostnader och upplupna intäkter		12 500	34 987
		116 564	67 327
<i>Kassa och bank</i>		1 352 652	2 054 124
Summa omsättningstillgångar		1 501 598	2 153 833
Summa tillgångar		4 780 819	4 783 445

Eget kapital och skulder	Not	2013-12-31	2012-12-31
Eget kapital			
<i>Fritt eget kapital</i>			
Eget kapital vid årets början		3 236 747	3 103 091
Årets resultat		152 183	133 656
		3 388 930	3 236 747
Summa eget kapital		3 388 930	3 236 747
Avsättningar			
Donationer och andra fonder	13	654 315	644 646
Kortfristiga skulder			
Pågående projekt	14	545 021	225 921
Leverantörsskulder		0	7 188
Övriga skulder		120 343	122 778
Upplupna kostnader och förutbetalda intäkter		72 210	546 165
Summa kortfristiga skulder		737 574	902 051
Summa eget kapital och skulder		4 780 819	4 783 445
Ställda säkerheter		Inga	Inga
Ansvarsförbindelser		Inga	Inga

Tilläggsupplysningar

Redovisnings- och värderingsprinciper

Allmänna upplysningar

Årsredovisningen har upprättats enligt årsredovisningslagen och Bokföringsnämndens allmänna råd för mindre företag. Övriga tillgångar och skulder har upptagits till anskaffningsvärden där inget annat anges. Redovisningsprinciperna är oförändrade jämfört med föregående år.

Intäktsredovisning

Intäkter har tagits upp till verkligt värde av vad som erhållits eller kommer att erhållas och redovisas i den omfattning det är sannolikt att de ekonomiska fördelarna kommer att tillgodogöras föreningen och intäkterna kan beräknas på ett tillförlitligt sätt.

Kortfristiga placeringar

Kortfristiga placeringar har värderats post för post till det lägsta av anskaffningsvärdet och verkligt värde.

Fordringar

Fordringar har upptagits till det belopp varmed de beräknas inflyta. Föreningen är ett moderföretag, men med hänvisning till undantagsreglerna i årsredovisningslagen 7 kap. 3§ upprättas ingen koncernredovisning.

Anläggningstillgångar

Anläggningstillgångar redovisas till anskaffningsvärde minskat med ackumulerade avskrivningar enligt plan och eventuella nedskrivningar. Avskrivning sker linjärt över den förväntade nyttjandeperioden med hänsyn till väsentligt restvärde. Följande avskrivningsprocent tillämpas:

Materiella anläggningstillgångar

Inventarier 20%

Finansiella instrument och värdepappersinnehav

Finansiella instrument värderas och redovisas i enlighet med reglerna i ÅRL 4 kap. §14a. Finansiella instrument som redovisas i balansräkningen inkluderar likvida medel, värdepapper, fordringar, rörelseskulder och upplåning.

Noter

Not 1 Nettoomsättningens fördelning

	2013	2012
Medlemsavgifter	173 281	180 755
Auktionsverksamhet	39 874	171 735
Övrig nettoomsättning	190 896	174 595
	404 051	527 085

Not 2 Övriga rörelseintäkter

Erhållna bidrag	244 000	210 805
Övriga intäkter	151 318	75 258
	395 318	286 063

Not 3 Övriga externa kostnader

SNT tryckkostnad	90 352	96 423
Resekostnader	59 098	33 135
Telefon internet hemsida	12 157	11 672
Föreningsmöten, representation m.m.	55 350	78 283
Porto	41 775	49 697
Kontorsmaterial	96	1 582
Hyra	3 725	4 800
Övriga lokalkostnader	14 720	18 920
Förbrukningsinventarier	3 824	9 376
Försäkringar	15 776	17 369
Redovisningskostnader	41 821	30 000
Revisionsarvode m.m.	47 250	69 750
Advokatkostnader	135 812	61 563
Övriga kostnader	32 966	59 021
	554 722	541 591

Not 4 Personalkostnader	2013	2012		
Medelantalet anställda				
Kvinnor	0,5	0,5		
	0,5	0,5		
Löner och andra ersättningar				
Övriga anställda	173 726	126 588		
	173 726	126 588		
Sociala kostnader				
Övriga sociala avgifter enligt lag och avtal	18 008	21 295		
	18 008	21 295		
Totala löner, ersättningar, sociala kostnader och pensionskostnader	191 734	147 883		
Not 5 Inventarier				
Ingående anskaffningsvärden	163 777	163 777		
Utgående ackumulerade anskaffningsvärden	163 777	163 777		
Ingående avskrivningar		-136 946		
Årets avskrivningar	-8 760	-8 400		
Utgående ackumulerade avskrivningar	-154 106	-145 346		
Utgående redovisat värde	9 671	18 431		
Not 6 Resultat från andelar i koncernföretag				
Utdelning Myntauktioner i Sverige AB	100 000	100 000		
	100 000	100 000		
Not 7 Resultat från övriga värdepapper och fordringar som är anläggningstillgångar				
Utdelningar noterade värdepapper	195 898	77 158		
Resultat försäljning värdepapper		-100 700		
	195 898	-23 542		
Not 8 Övriga ränteintäkter och liknande resultatposter				
Ränteintäkter bank	8 229	14 105		
Ränteintäkter kortfristiga fordringar	19 000	19 427		
	27 229	33 532		
Not 9 Andelar i koncernföretag	2013-12-31	2012-12-31		
Ingående anskaffningsvärden	250 000	250 000		
Utgående ackumulerade anskaffningsvärden	250 000	250 000		
Utgående redovisat värde	250 000	250 000		
Not 10 Specifikation andelar i koncernföretag				
Namn	Kapitalandel	Rösträttsandel	Antal andelar	Bokfört värde
Myntauktioner i Sverige AB	100%	100%	250	250 000
				250 000
	Org.nr	Säte	Eget kapital	Resultat
Myntauktioner i Sverige AB	556778-8616	Stockholm	1 478 165	629 362
Not 11 Andra långfristiga värdepappersinnehav	2013-12-31	2012-12-31		
Ingående anskaffningsvärden	1 886 181	2 618 170		
Inköp	1 202 000	68 711		
Försäljningar/utrangeringar	-543 631	-800 700		
Utgående ackumulerade anskaffningsvärden	2 544 550	1 886 181		
Årets uppskrivningar	102 240	119 915		
Utgående ackumulerade uppskrivningar	102 240	119 915		
Utgående redovisat värde	2 544 550	1 886 181		
Not 12 Andra långfristiga fordringar				
Ingående belopp	475 000	475 000		
	475 000	475 000		
Not 13 Donationsfonder och andra fonder				
Burmesters medaljfond	162 004	159 610		
Burmesters förlagsfond	232 865	229 424		
Rasmussons stipendiefond	71 663	70 604		
Lagerqvists medaljfond	187 783	185 008		
	654 315	644 646		
Fonderna har gottskrivits ränta med 1,5 % under året 2013.				
Not 14 Pågående projekt				
Erhållna medel Projekt bok Roger Svensson	113 000	113 000		
Erhållna medel Projekt Svenska Mynthistorien	282 000	195 500		
Nedlagda kostnader Projekt Svenska Mynthistorien	-95 979	-82 579		
Erhållna medel Projekt Brenner-boken	246 000			
	545 021	225 921		

Aktiviteterna vid årsmötet har re-
fererats av föreningens sekreterare i
SNT 2013:6.

Belöningar

Under året har följande medlemmar
erhållit föreningens medlemsnål i
förgyllt silver för 40-årigt heder-
samt medlemskap: H. M. Konungen,
Ronny Jansson, Sven-Erik Olsson,
Jan-Erik Sehlin, Torbjörn Sundquist,
Carl Arvidsson, Torsten Bergmark,
Jan Karlsson, Rolf Kjellsson, Elisabeth
Ljungberg, Hubert Millerlei och Ber-
nard Epifanic.

Årsavgift 2014

Årsavgiften för 2014 beslutades vara
oförändrad, 250 kronor. Medlem som
är under 20 år (junior) betalar 125
kronor och medlem bosatt utanför
Sverige 375 kronor.

Styrelse

Styrelsen har under 2013 haft följande
sammansättning:

Jan-Olof Björk	Ordförande
Roger Lind	Vice ordförande, programsekreterare
Ingemar Svenson	Sekreterare
Christer Skaring	Kassaförvaltare
Sven-Erik Olsson	Ledamot, arkivarie, medaljvärdare
Ronny Jansson	Ledamot, klubbmästare
Berndt Göhle	Ledamot
Curt Ekström	Suppleant, bibliotekarie
Erik Lie	Suppleant
Lennart Castenhag	Suppleant, ansvarig för hemsidan
Lars Eriksson	Suppleant

Styrelsen har under 2013 hållit sex
protokollförda styrelsemöten, tre fy-
siska möten och tre telefonmöten.

Stiftelser

Sven Svenssons stiftelse för numismatik
Föreningen har under 2013 represen-
terats av följande personer:

<i>Ledamöter</i>	<i>Suppleanter</i>
Jan-Olof Björk	Ingemar Svenson
Sven-Erik Olsson	Berndt Göhle
Roger Lind	Ronny Jansson

Under året har SNF varit mycket
aktiv i stiftelsen. På initiativ från
SNF har bland annat beslut om en
hemsida för stiftelsen fattats, en ny
ansökningsblankett tagits fram, ett

regelverk för uppföljning av lämnade
bidrag upprättats och en redovisning
har gjorts av hur lämnade bidrag till
KMK och SNF använts under perio-
den 2006-2012.

Sven Svenssons efterlämnade samlingar
– sedan 1928 i SNF:s ägo

Under året har arbetet fortsatt med
att utreda de rättsliga mellanhavan-
dena med Kungl. Myntkabinettet av-
seende de återstående och ännu osål-
da delarna av Sven Svenssons forna
samlingar. Av SNF:s styrelse utsedda
att handlägga dessa frågor är Jan-Olof
Björk och Christer Skaring.

Gunnar Ekströms stiftelse
för numismatisk forskning

Föreningen har under 2013 represen-
terats av följande personer:

<i>Ledamot</i>	<i>Suppleant</i>
Christer Skaring	Roger Lind

Svensk Numismatisk Tidskrift (SNT)

Svensk Numismatisk Tidskrift har
under året utkommit med åtta num-
mer. Redaktör och annonsansvarig
för SNT har varit Monica Golabiew-
ski Lannby. Christer Skaring har varit
ekonomisk ansvarig för SNT.

SNF:s hemsida

Vid årsmötet valdes Lennart Casten-
hag till ansvarig för hemsidan (www.numismatik.se). Hemsidan har under
året grundligt omarbetats och fått en
helt ny layout och många nya flikar.
En av dessa är "Falska mynt" som vi
hoppas att framför allt föreningens
samlande medlemmar kan ha nytta
av. Uppdateringar av sidan sker i dag
kontinuerligt. Flera medlemmar har
bidragit med artiklar till sidan.

Den Svenska Mynthistorien (SMH)

Ingen ny volym har utkommit 2013.
Arbetet med den kommande delen
Vasatiden har pågått under hela året
och planerad utgivning för den tredje
delen är 2014.

Medaljutgivning

Under året har en medalj till minne
av föreningens tidigare ordförande
Julius Hagander utgivits. Medaljen i

silver bär Annie Winblad Jakubow-
skis signum. Sven-Erik Olsson har
för föreningens räkning skött kontak-
terna med konstnären. För mer infor-
mation se artikel i SNT 2013:4.

Föreningens bibliotek

SNF har på kansliet på Banérgatan i
Stockholm ett förnämligt bibliotek,
vars böcker nu har inventerats och
förtecknats digitalt av Curt Ekström.
På hemsidan presenteras böckerna i
listor sorterade efter ämnesområde
och författare.

Auktionsverksamhet

Föreningen har under 2013 avhållit
två auktioner, båda auktionerna med
material från Sven Svenssons sam-
lingar. I samband med årsmötet den 5
maj i Vetlanda hölls auktion 163 och i
samband med julfesten den 4 decem-
ber auktion 164. Ronny Jansson har
varit auktionsutropare vid de båda
tillfällena.

Myntauktioner i Sverige AB

Föreningens helägda auktionsbolag
MISAB har under 2013 avhållit två
auktioner, 8-9 mars och 14 september.
Jan-Olof Björk har varit Svenska Nu-
mismatiska Föreningens ägarrepresen-
tant i bolagets styrelse. Resultat,
eget kapital m.m. för MISAB framgår
av vidstående balansräknings not 9.

Policy för omsättning av förfalskningar och kopior

Föreningen har under 2013 påbörjat
ett arbete med en uppdatering av den
policy rörande förfalskningar och
kopior som upprättades i början av
1970-talet. Den nya policyn planeras
komma ut under 2014. På hemsidan
www.numismatik.se finns många i
dag kända förfalskningar förtecknade
och avbildade. Grundstommen till
förteckningen har frikostigt överläm-
nats till föreningen av den förra sty-
relsesuppleanten Tony Kamil.

Föreningsmöten och aktiviteter

27 februari Föreningskväll på Banér-
gatan med temat Köp, byt och sälj.

27 mars Föreningskväll på Banér-
gatan med temat Diskussionsafton.

Medlemmar	Sverige	Norden	Europa	USA	Summa
Män	631	34	12	2	679
Kvinnor	23		2		25
Juniorer	6				6
Föreningar/klubbar	17				17
Institutioner	8	2			10
Summa	685	36	14	2	737

24 april Föreningskväll på Banérgatan med temat Köp, byt och sälj.

27 april SNF deltog med ett bokbord på FriMynt 2013. Delat med MISAB.

4-5 maj SNF:s årsmöte 2013 i Vetlanda med bland annat besök vid Ädelforsgruvan och en mindre Sven Svensson-auktion.

20 juli SNF deltog med ett bokbord på Olofströmsmässan.

25 september Föreningskväll på Banérgatan med temat Köp, byt och sälj.

30 oktober Föreningskväll på Banérgatan med föredrag. Ulf Danell från Österlens museum i Simrishamn talade om runmynt från 1100-talet och dess tolkning.

4 december Föreningens traditionella julfest med en mindre Sven Svensson-auktion.

Övrigt

Jan-Olof Björk representerade SNF vid Brita Malmers begravning i Lidingö kyrka torsdagen den 30 maj.

Styrelsen har besökt Nationalmuseum i Helsingfors. Under besöket i Helsingfors uppvaktades Nils J. Lindberg som år 2012 tilldelades Brennermedaljen för förtjänster inom numismatiken.

Medlemsutveckling

Medlemsregistret har under år 2013 uppdaterats och omstrukturerats för att på ett rättvisande sätt visa antalet medlemmar och medlemmarnas status. Genomgången av registret har medfört att antalet medlemmar minskat, 2012 års siffra var 801 stycken. Under året har 44 nya medlemmar gått med i föreningen. Ett fyrtiotal medlemmar har lämnat föreningen, varav merparten inte är avhörda och har slutat betala medlemsavgiften. Beskyddare, Ständiga, Heders- och Korresponderande medlemmar är tillsammans 38 stycken.

Under året har SNF fått informa-

tion om att följande medlemmar avlidit: Brita Malmer (heders- och korresponderande ledamot i SNF), Carl-Åke Carlsson, Rune Ekre, Hans Otto Kropp, Tuve Lindeberg och Anders Stam.

Förslag till vinstdisposition

Styrelsen föreslår att till förfogande stående vinstmedel (kronor):
balanserad vinst 3 236 747
årets vinst 152 183

3 388 930

disponeras så att i ny räkning överföres 3 388 930

Föreningens resultat och ställning i övrigt framgår av resultat- och balansräkning med tilläggsupplysningawr.

Jan-Olof Björk, ordförande

Sven-Erik Olsson, ledamot

Roger Lind, vice ordförande

Ronny Jansson, ledamot

Christer Skaring, kassaförvaltare

Berndt Göhle, ledamot

Ingemar Svenson, sekreterare

Ingemar Svenson

Styrelsen för SNF kommer vid årsmötet 2014 att föreslå följande stadgeändring:

"§2a Ansökan om medlemskap i föreningen ska ställas till föreningens styrelse."

I dag föreskriver stadgarna att styrelsen har rätt att bevilja eller avslå en ansökan. Denna skrivning är obsolet och styrelsen har på senare år med automatik beviljat medlemskap för alla som så önskar. Styrelsen ser ingen anledning att neka någon medlemskap i föreningen. Skulle en (ny) medlem motverka föreningens syfte eller vålla att föreningens anseende nedsätts, har styrelsen sedan tidigare möjlighet att utesluta denne medlem (§2d).

LOKALA NUMISMATISKA FÖRENINGAR OCH MYNTKLUBBAR I SNF

Alingsås Numismatiska Förening
Roslagsgatan 27
441 57 Alingsås

Falu-Borlänge Myntklubb
www.fb-myntklubb.se

Gefle Myntklubb
www.geflemyntklubb.se/

Göteborgs Numismatiska Förening
www.gwinder.net/gnf.htm

Halmstads Myntklubb
Öringe 111
312 91 Halmstad

Kalmar Myntklubb
www.kalmarmyntklubb.se

Katrineholm Flen Vingåker Myntklubb
www.kfvmmynt.se

Myntklubben Skilling Banco
www.mksb.se

Myntsamlarklubben Goten
myntsamlarklubbengoten.com

Nola Myntklubb, Örnköldsvik
www.infoom.se/nolamyntklubb

Norrköpings Myntklubb
www.norrkopingsmyntklubb.se

Numismatiska klubben i Uppsala
www.nku.nu

Samlarklubben Numis
Linvägen 5
930 10 Lövånger

Sigtuna Myntklubb
www.sigtunamyntklubb.se

Stockholms Myntklubb
hem.passagen.se/
stockholms.myntklubb

Strängnäs Myntklubb
myntintresse.blogspot.se

Södra Dalarnas Myntklubb
medlem.spray.se/sdmyntklubb

Vetlanda Numismatiska Förening
Ölandsgatan 7
57437 Vetlanda

Villastadortens Myntklubb
Hedvägen 4
314 33 Hyltebruk

Ändringar och tillägg?
Kontakta: info@numismatik.se

ÖRESTAL – ett pedagogiskt undervisningsgrepp

UNDER SEKLERNAS GÅNG har vi i Sverige haft flera olika mynträknings-system som avlöst varandra. Förr, när myntens metallvärde stod i nära relation till det nominella valörvärdet, kungjordes gällande räknekurser mellan guld-, silver- och kopparmynten i förordningar och plakat.

I takt med sedelväsendets utveckling och integration i dagligvaruhandeln tillstötte komplikationer i omräkningar, vilket blev ett vardagligt problem. Vid övergången till nya mynträkningsystem – speciellt i samband med reformen 1776 och därefter – ökade näringsidkarnas och allmänhetens efterfrågan på guider och omräkningstabeller, eftersom olika betalningsmedel cirkulerade parallellt under långa tider. Det gällde att smidigt, snabbt och säkert ”räkna rätt” mellan daler, specie, riksgäld, öre silvermynt respektive öre kopparmynt, skilling, skilling banko, riksmünt och så småningom (1855) decimalmynt.

Detta nöttes säkert i skolornas matematik- och hemkunskapsstudier, men vi vet föga om de pedagogiska hjälpmedel som stod till buds.

John Bauer på locket

För några år sedan blev jag kontaktad av en återkommande säljare av antikvariska böcker, tryck och handskrifter. Vid påföljande hembesök förevisades jag dagens urval och det var intressant nog. Emellertid var säljaren också väl förtrogen med mitt numismatiska intresse, även om få saker rörande just det området hade erbjudits tidigare. Denna gång blev jag förevisad en liten pappask med antydan att ”det här kanske är nåt för dig”!

Det första jag observerade var en namnteckning i blåck på askens lock: *John Bauer*. Bara det fick min kuriosaaädra att pulsera hastigt. Kunde det var den berömda ”troll- och sagoillustratörens” signatur och vilket samband kunde askens innehåll ha till denne? När jag öppnade asken

uppenbarade sig ett överraskande innehåll. Ett sådant som jag sett varken förr eller senare och – förstod jag snart – kastar ett visst numismatiskt sken över undervisningsändamål i början av 1900-talet.

I dag betecknar vi ofta undervisningsmaterial som pedagogiska hjälpmedel. För hundra år sedan betecknade man det lika gärna som ”åskådningmateriel”. Så rubriceras nämligen askens tryckta innehållsbeskrivningen. Den påföljande underrubriken lyder: *Talbilder till den första räkneundervisningen*. I asken förvaras trettio kvadratiska träbrickor med sidan 20 mm och 6 mm tjocka. På brickornas ena oavsida är klistrat en tryckt bildetikett, som på tio exemplar realistiskt avbildar 10 öre med årtalet 1887 samt tjugo exemplar av 1 öre med samma årtal. Etiketten för 10-öret har en vit bakgrund, på vilken myntets reliefdetaljer framträder i silverskimrande färg. 1-örets etikett finns i två utföranden: tio har samma bottenfärg som 10-öret, med örets reliefdetaljer i brunt, resterande tio har beige bottenfärg, varpå är tryckt örets reliefdetaljer i brunt.

Den rektangulära kartongbruna asken har ett lock som inom en dekorerad ram dels avbildar 1-öret och 10-öret, dels har följande text: *TALBILDER den första räkneundervisningen* [två rader oläsliga på grund av blekning och visst slitage, men enstaka synliga bokstäver antyder utgivarnamn och förlag eller myndighet] **STOCKHOLM PALMQUISTS AKTIEBOLAG**.

Stöd i undervisningen

Den löst medföljande ”produktbeskrivningen” är tryckt i Stockholm av Palmquists 1907. Av denna deklaration hänvisas till Kommitteen för granskning af läroböcker för folkskolan, som citeras ha påtalat de grunder och förutsättningar som är orsaken till framtagningen av askens åskådningmateriel. Man redogör i fem punkter hur askens material ska avhjälpa tidigare brister och svårigheter i undervisningen, enligt följande:

1) *räkneundervisningen inom talområdet 1-100 blir fullt åskådlig;*

2) *barnens självverksamhet ständigt och på ett konkret sätt tagas i anspråk;*

3) *barnen lära sig strängt skilja på de två talsorter (ental och tiotal), som förekomma inom nyss nämnda talområde;*

4) *de tvingas att alltid vid hopläggning och fråndragning (hvaraf mångfaldigande och innehållsundersökning blott äro en förenkling) ”räkna inom första tiotalet och sålunda t.ex. vid en addition först fylla den ena addendens tiotal med ental från den andra och sedan låta de återstående entalen tilläggas såsom sådana” (Sid. 80 i kommitteens utlåtande);*

5) *talen 1-10 (hvaraf alla andra tal bestå) möta barnen under en bestämd form = talbild.*

Innehållsdeklarationen omtalar att: *Använda dessa talbilder flitigt och på rätt sätt, skall lärarinnan snart finna, att barnens intresse för räkneundervisningen ökas, att de fortare lära sig småskolans kurs och att de räkna säkrare, ty deres vetande att t.ex. 3 och 4 är 7 blir ej en blott minneskunskap, som lätt sviker, utan grundar sig därpå, att de ”i tankarna” se talbilderna [följt av figurer som illustrerar sagda entals addition till den figurativa summan sju].” Vidare förtydligas ”för att talbilderna 6, 8 och 10 skola göra sinsemellan fullt åtskiljbara intryck äro 5 ettöringar af hvar tiotal tryckta på mörkare papper än de öfriga 5.”*

Det aldrig myntade 1-öret 1887

Vad kan nu John Bauer tänkas ha med detta att göra? Det är inte otänkbart att han varit idégivare och ”illustratör” till dessa Talbilder och att det var en referensuppsättning han fått sig tilldelad. Oavsett upphovsman och illustratör uppstod en kuriositet så till vida att årtalet på avbildade öret – 1887 – veterligt aldrig myntats. Årgången var dock legitim för 10-öret.

Summa summarum: Det är således en strålände slutsats kommittén dragit och där man – outtalat – insett de praktiska fördelarna med numismatiken som pedagogisk ”hjälpvetenskap”! Att räkna pengar rätt är liksom lite roligare än att hantera och memorera en mattetabell!

Per-Göran Carlsson

Skarabé
Mynt & Guld AB
köper och säljer
MYNT, SEDLAR
och MEDALJER
Föremål från antiken

Västra Hamngatan 6
41117 Göteborg
Tel. 031 - 135088
skarabe@telia.com - www.skarabe.eu
Öppet: Vardagar 10-18

NY UTSTÄLLNING

ENTRE PRENÖR SKAPANDE

*Ingenting är enkelt,
men allt är möjligt*

**KUNGL.
MYNTKABINETTET**
Sveriges Ekonomiska Museum

FriMynt 2014

40:E INT. MYNT & FRIMÄRKSMÄSSAN

Välkommen!

26 april kl 11.00-18.00

IDROTTENS HUS
MELLERSTA STENBOCKSGATAN, HELSINGBORG, SVERIGE

www.frimynt.se

 HelsingborgsUtställningar • Drottninggatan 184, 254 33 Helsingborg • Tel 042-29 25 60 • Fax 042-29 20 83

HB MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96

Box 19 507
S-104 32 Stockholm 19

T-Rådmanngatan (uppgång Handelshögskolan)

+ fax 08-673 34 23

*Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar,
militaria och nålmärken, medaljer*

Öppet: vardagar 11-17, fredag 11-15

FÖRENINGEN FÖR HISTORISKA VÄRDEPAPPER

**AUKTION NR 69
LÖRDAG 10 MAJ 2014**

på Kungl. Myntkabinetet
Sveriges Ekonomiska Museum
Slottsbacken 6, Stockholm

Aktiebrev, mynt, medaljer, sedlar
Marita Strandberg, Box 7377, 103 91 Stockholm
08-611 01 10
info@aktiesamlaren.se

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av för närvarande 20 mynthandlare i flera olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige.

Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

ANTIKBODEN

Kanikgatan 3
222 29 Lund
Tel. 046-12 99 00
per_flodberg@hotmail.com

BESO UR & ANTIK AB

Bertil Svensson
Västra Hamngatan 6
411 17 Göteborg
Tel. 031-13 94 84
besour@telia.com-www.besour.se

HAMRIN & SVAHN MYNT AB

Sjöberg 1
147 91 Grödinge
Tel. 08-732 66 86, 070 212 64 55
christian.hamrin@telia.com

H & J:S NUMISMATIK HB

Jimmy Häggqvist
Box 43
310 20 Knäred
jimmy@collectia.se

KARLSKRONA MYNTHANDEL AB

Hantverkaregatan 11
371 35 Karlskrona
Tel. 0455-813 73
lennart@mynt.nu-www.mynt.nu

RUNE LARSSON MYNTHANDEL

Stora Brogatan 14
Box 98
503 06 Borås
Tel. 033-41 03 15

LUNDS MYNTHANDEL

Klostergatan 5
222 22 Lund
Tel./fax 046-14 43 69
siv-gunnar@swipnet.se

J. MELIN MYNT

Koltrastvägen 23
370 24 Nätraby
Tel. 0455-155 99

HB MYNTINVEST CORONA

Ö. Storgatan 20
611 34 Nyköping
Tel./fax 0155-28 63 25
corona-coin@swipnet.se
http://home.swipnet.se/corona_coin

HB MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96, Box 19 507
104 32 Stockholm
Tel./fax 08-673 34 23

ULF NORDLIND MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46,
Box 5132
102 43 Stockholm
Tel. 08-662 62 61, fax 08-661 62 13
info@nordlindsmynt.se
www.nordlindsmynt.se

NUMIKON

Stefan Jonasson/Ticalen Mynthandel
Stureplatsen 3
411 39 Göteborg
Tel. 031-20 81 11
ticalen@gmail.com

PECUNIA MM HB

Farinvägen 8
245 33 Staffanstorp
Tel./fax 046-25 21 19
mattsson.g@telia.com

J. PEDERSEN MYNTHANDEL

Norra Strandgatan 30
Box 1320
251 13 Helsingborg
Tel./fax 042-12 25 28
pedersen.mynt@telia.com
www.jpetersen.se

SELINS MYNTHANDEL AB

Regeringsgatan 6
Box 16 390
103 27 Stockholm
Tel. 08-411 50 81, fax 08-411 52 23
www.selinsmynthandel.se

SKARABÉ MYNT & GULD AB

Drottninggatan 10
411 14 Göteborg
Tel./fax 031-13 50 88
skarabe@telia.com
www.skarabe.eu

STRANDBERGS MYNTHANDEL & AKTIESAMLAREN AB

Arsenalsgatan 6
Box 7377
103 91 Stockholm
Tel. 08-611 01 10, 611 58 20
Fax 08-611 32 95
info@aktiesamlaren-bj.se
www.aktiesamlaren.se
www.strandbergs-mynt.se

TAMCO NUMISMATICS

Box 6235
102 35 Stockholm
Tel. 070 631 58 09
tamco.num@telia.com

TICALEN MYNTHANDEL

Stureplatsen 3
411 39 Göteborg
Tel./fax 031-20 81 11
ticalen@gmail.com

HÅKAN WESTERLUND MYNTHANDEL

Vasagatan 42
Box 490
101 29 Stockholm
Tel. 08-411 08 07, fax 08-21 21 96

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Sjöberg 1 • 147 91 Grödinge • Tel. 08-732 66 86 • 070 212 64 55

www.mynt.nu/smf/

MYNTAUKTION

i Stockholm lördag 10 maj 2014

Några mynt vi har sålt tidigare:

(inklusive köparprovision)

Penning Sigtuna
Olof Skötkonung / Anund Jakob
9.600:-.

4 öre 1603
31.400:-

1 dukat 1714
37.500:-

1 dukat 1853
18.100:-

Norge. Penning
(Anonym)
11.600:-

Norge. 50 öre 1874
22.300:-

Norge. 5 öre 1917 järn
12.700:- Nytt rekord!

Finland. 200 markkaa 1926
13.300:-

USA. 1 dollar 1799
15.100:-

Bättre mynt och hela samlingar mottages till vårens myntauktion.

Vi har mycket goda möjligheter att finna köpare till dina objekt eftersom mer än 20.000 kunder i Sverige och utlandet ser varje auktion via vår hemsida och katalogen.

Kontakta oss för en förutsättningslös diskussion!

Vi köper även guld och silver kontant!

MYNTKOMPANIET

Myntkompaniet
Svartensgatan 6
116 20 Stockholm

Tfn: 08-678 32 17
Fax: 08-643 22 38

E-post: coins@philea.se
www.myntkompaniet.se

MYNTAUKTIONER

I SVERIGE AB

INLÄMNING TILL AUKTION 12

Nu pågår inlämning till höstens auktion, som hålls den tredje helgen i september.

Som säljare hos oss betalar Du bland marknadens lägsta avgifter, men får samtidigt en auktionskatalog av högsta kvalitet, exponering av Dina objekt hos de köpstar-kaste spekulanterna såväl i Sverige som internationellt, snabb och säker redovisning, samt ett seriöst och professionellt bemötande.

En stor och viktig nyhet är att vi från och med 2014 finns representerade på den stora, internationella sajten Numisbids. Vi är därmed ett av bara två myntauktions-hus i Skandinavien som är representerade här och det har mycket stor betydelse att vi nu uppträder tillsammans med stora, internationella aktörer.

Tänk på att tidiga inlämningar ger oss bättre tid att göra bra beskrivningar och andra, prishöjande, kompletterande uppgifter. Vi behöver Din inlämning senast under maj månad. Kontakta Dan Carlberg (kontaktuppgifter nedan) för en diskussion om hur vi kan göra det bästa av just Din inlämning.

BESÖK OSS PÅ FRIMYNT

Lördagen den 26 april finns vi representerade på FRIMYNT i Helsingborg mellan kl. 11-18. Vi tar emot inlämningar på plats, men har även möjlighet till hembesök vid större inlämningar. Givetvis erbjuder vi fri värdering och rådgivning på plats. Om Du gör en inlämning, bjuder vi på entréavgiften!

Myntauktioner i Sverige AB
Banérgatan 17 - 115 22 Stockholm
E-mail: info@myntauktioner.se - Telefon: 08-410 465 65
www.myntauktioner.se